

30 rokov
ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Predstavujeme Vám jedinečné prírodné hodnoty územia juhu stredného Slovenska, krajinu bývalých pravekých morí a vyhasnutých sopiek.
Budeme Vás sprevádzať históriou vzniku tohto kraja, ako aj počiatkami územnej ochrany prírody. Priblížime Vám, našu prácu, ktorou sa snažíme zabezpečiť ochranu prírodných hodnôt.
Nazrieme aj na aktivity človeka, ktoré formujú krajinu a zásadne menia vzhľad územia.
Pozývame Vás do Cerovej vrchoviny.
Tak teda vitajte a vstúpte s nami do tohto prekrásneho územia.

Výstavu pripravili pracovníci Správy CHKO Cerová vrchovina v spolupráci s bývalými pracovníkmi správy:

RNDr. Katarína Gaálová, RNDr. Ľudovít Gaál PhD.,
Ing. Eva Belanová, Mgr. Csaba Balázs, Bc. Jana Garayová,
Ing. Veronika Rízová, Ing. Mirko Krajči, Ing. Jakub Melicher

Mapy:
archív Správy CHKO Cerová vrchovina, Bc. Jana Garayová

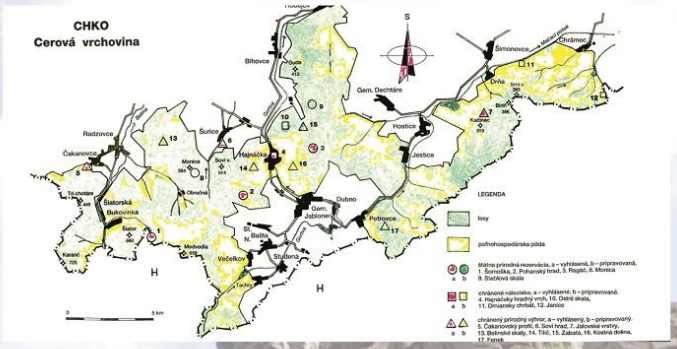
Grafické a výtvarné spracovanie:
Mgr. Daniel Bešina, PhD. a Alžbeta Nagyová, Gemersko-Malohontské múzeum

Odborná spolupráca:
RNDr. Monika Gálffyová, Gemersko-Malohontské múzeum

S FINANČNOU PODPOROU BANSKOBYSTRICKÉHO SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

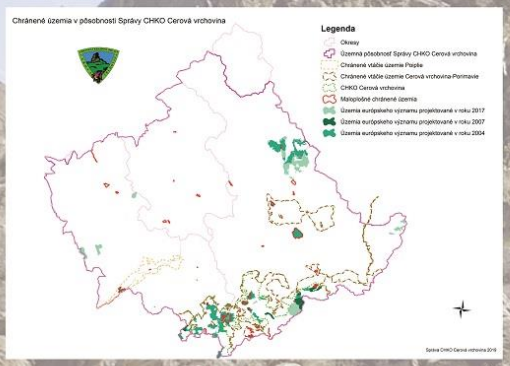
30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Vyhlásenie CHKO Cerová vrchovina a vznik Správy CHKO

Mapa pôvodného stavu CHKO po vyhlásení, súčasťou CHKO boli nasledovné maloplošné chránené územia: Štátna prírodná rezervácia (ŠPR) Šomoška, Prírodná pamiatka (PP) Soví hrad, Prírodná rezervácia (PR) Ragáč, PR Hajnáčsky hradný vrch, PP Jalovské vrstvy (Zdroj: Chránená krajinná oblasť Cerová vrchovina, Ekológia, Bratislava, 1991).

V roku 2000 boli aktualizované a upravené hranice CHKO a spresnený parcelný stav chráneného územia, Vyhláška MŽP SR č. 433/2001 Z. z., ustanovila územie CHKO Cerová vrchovina s výmerou 16 771,2273 ha. K pôvodnej sieti maloplošných chránených území pribudli: PP Lipovianske pieskovce, PP Čakanovský profil, PP Zaboda, PP Belinské skaly, Národná prírodná pamiatka (NPP) Kostná dolina, PR Steblová skala, PR Ostrá skala, Chránený areál (CHA) Fenek, CHA Vinohrady. (Zdroj: Chránená krajinná oblasť Cerová vrchovina, ŠOP SR Správa CHKO Cerová vrchovina, 2002).

Od 1. februára 2008 nadobudla účinnosť Vyhláška č. 30/2008 Z.z. MŽP SR, ktorou sa vyhlasuje Chránené vtáčie územie Cerová vrchovina-Porimavie. Na účel zabezpečenia priaznivého stavu biotopov druhov vtákov európskeho významu a biotopov sťahovavých druhov vtákov výrika lesného, včelárika zlatého, škovránika stromového, bučiačika močiarneho, výra skalného, kane močiarnej, rybárika riečneho, včelára lesného, ďatľa prostredného, penice jarabej, pipíšky chochlatej, krutihlava hnedého, prepelice poľnej, hrdličky poľnej a strakoša kolesára a zabezpečenia podmienok ich prežitia a rozmnožovania. Zahŕňa územie takmer celého CHKO. Jeho výmera je 30 187,7 ha.

Vyhlásenie CHKO

1. apríla 1981 bol vo vláde SSR prerokovaný Projekt budovania siete chránených území do roku 2000,v ktorom bol zahrnutý aj návrh na vyhlásenie Chránenej krajinnej oblasti (ďalej CHKO) Cerová vrchovina, a to na ploche 9 400 ha.

Návrh projektu CHKO bol predložený až začiatkom roka 1989. Projekt bol spracovaný na vtedajšom Stredisku rozvoja ochrany prírody Ústredia štátnej ochrany prírody v Bratislave pod vedením RNDr. Jozefa Kramárika. Zahŕňal len vulkanickú časť pohoria v okolí Hajnáčky a Šiatorskej Bukovinky. Po pripomienkovaní návrhu miestnymi odbornými pracoviskami a inštitúciami ochrany prírody bol projekt dopracovaný o východnú pieskovcovú časť pohoria.

CHKO Cerová vrchovina bola vyhlásená v roku 1989 Vyhláškou MK SSR č. 113/1989 Zb. z. na ploche 16 278 ha.

Od roku 2000 dochádza k projektovaniu území NATURA 2000.

Natura 2000 je názov sústavy chránených území členských krajín Európskej únie a hlavným cieľom jej vytvorenia je zachovanie prírodného dedičstva, ktoré je významné nielen pre príslušný členský štát, ale najmä pre EÚ ako celok.

Táto sústava chránených území má zabezpečiť ochranu najvzácnejších a najviac ohrozených druhov voľne rastúcich rastlín, voľne žijúcich živočíchov a prírodných biotopov vyskytujúcich sa na území štátov Európskej únie a prostredníctvom ochrany týchto druhov a biotopov zabezpečiť zachovanie biologickej rôznorodosti v celej Európskej únii.

Základom pre vytvorenie sústavy Natura 2000 sú dve právne normy EÚ:

Smernica Rady Európskych spoločenstiev č. 79/409/EHS o ochrane voľne žijúcich vtákov (známa tiež ako smernica o vtákoch - Birds Directive)

Smernica Rady Európskych spoločenstiev č. 92/43/EHS o ochrane biotopov, voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín (známa tiež ako smernica o biotopoch - Habitats Directive)

Sústavu NATURA 2000 tvoria teda 2 typy území:

Osobitne chránené územia (Special Protection Areas, SPA) - vyhlasované na základe smernice o vtákoch - v národnej legislatíve: chránené vtáčie územia.

Osobitné územia ochrany (Special Areas of Conservation, SAC) - vyhlasované na základe smernice o biotopoch - v národnej legislatíve: územia európskeho významu (ÚEV) - pred vyhlásením, po vyhlásení je územie zaradené v príslušnej národnej kategórii chránených území.

Vznik Správy CHKO

Správa CHKO bola zriadená Okresným národným výborom v Rimavskej Sobote, dňom 1.júla 1990, so sídlom v Rimavskej Sobote. Svoju činnosť začala na Sedliackej ulici so štyrmi pracovníkmi.

Od 1. septembra 1990 bola správa delimitovaná do pôsobnosti Slovenskej komisie životného prostredia v rámci novokoncipovaného Ústredia štátnej ochrany prírody v Liptovskom Mikuláši. Medzitým prešla organizácia rôznymi organizačnými zmenami a od roku 2000 je pracoviskom Štátnej ochrany prírody SR so sídlom v Banskej Bystrici.

Od roku 2004 má sídlo na Železničnej ulici v Rimavskej Sobote.

Na fotografii sídlo správy (vľavo) a prví pracovníci (vpravo) Katarína Gaálová, Csilla Bystrianska, Ľudovít Gaál, Pavol Balázs.

V roku 1992 sa Správa presťahovala do vlastného objektu v centre mesta na Svätoplukovu ulicu.

V súčasnosti úlohy na správe zabezpečuje kolektív deviatich pracovníkov pod vedením riaditeľky správy Ing. Evy Belanovej. Zastúpené sú funkcie botanik, zoológ, krajinár, poľnohospodár, lesník, strážca a administratívno-technický pracovník.

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Prvé aktivity Správy

Naše prvé auto presunuté z NAPANT-u nám ihneď poslúžilo pri označovaní hraníc CHKO.
Na foto: J. Kohulák a D. Lang.

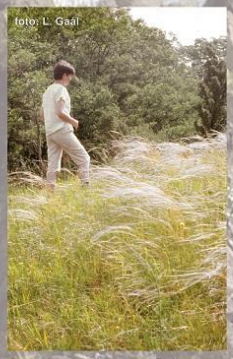

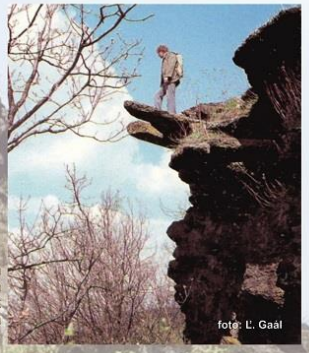
Koniec roka 1990 a jar 1991 sme využili na dokončenie stavby Náučný chodník (NCH) Šomoška, ktorý projektovali bývalí pracovníci Strediska ochrany prírody vo Vidinej, RNDr. Ľ. Gaál a Ing. arch. J. Dobrocký.

Otvorenie NCH Šomoška, ktoré sa konalo 5. apríla 1991.Tu sme sa po prvýkrát stretli aj s kolegami zo susednej CHKO v Maďarsku, TK Karancs-Medves.

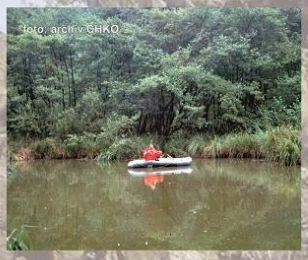
Od roku 1991 sme začali systematické mapovanie ekosystémov a rastlín vo východnej časti CHKO.

PP Belinské skaly bola vyhlásená v r. 1993. Na fotografii pracovník CHKO P. Balázs na dračích zuboch.

Prvý technický výdobytok v podobe PC na Správu sme získali v roku 1997. Dovtedy sme všetky mapové podklady kreslili ručne. S pomocou Ing. arch. Štefana Galdíka sme pristúpili k spracovávaniu existujúcich databáz a nových nadobudnutých informácii pomocou geografického informačného systému (GIS). V digitálnom tvare bol spracovaný aj parcelný stav CHKO, ktorý bol základom na úpravu a spresnenie CHKO v r. 2000.

Prieskum mokraďových biotopov CHA Fenek v spolupráci s maďarskými kolegami, 1993.

Zábery z výskumu Kostnej doliny, ktorá bola vyhlásená ako PP v roku 1994 (v súčasnosti NPP).

Inventarizačný prieskum Pohanského hradu z roku 1994-95. Do inventarizačného, ale aj archeologického výskumu bolo zapojených 13 odborníkov z rôznych vedeckých inštitúcií. Na základe pozoruhodných výsledkov, ktoré boli spracované v roku 1996, bol vypracovaný projekt na rozšírenie územnej ochrany Pohanského hradu o 151,83 ha. Celú akciu podporili miestni obyvatelia, ďalej obce Šurice, Stará Bašta, Hajnáčka, podnik Agrobašta s.r.o. a Mäsokombinát Tauris s.r.o.

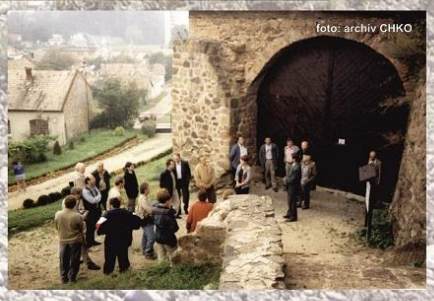

Ďalej sme pokračovali v projektovaní nových chránených území: 1999 bola vyhlásená PP Zaboda, 2000 bola vyhlásená Národná prírodná rezervácia (NPR) Pohanský hrad na ploche 223,35 ha a PR Steblová skala, 2001 boli do CHKO zahrnuté aj PP Čakanovský profil a PP Lipovianske pieskovce, v roku 2001 PR Ostrá skala.

V roku 1999 sa konal seminár k 10. výročiu vyhlásenia CHKO v Obručnej, zľava: RNDr. J. Klinda, RNDr., M. Kassa, Ing. J. Duska, Ing. J. Burkovský a RNDr. K. Gaálová.

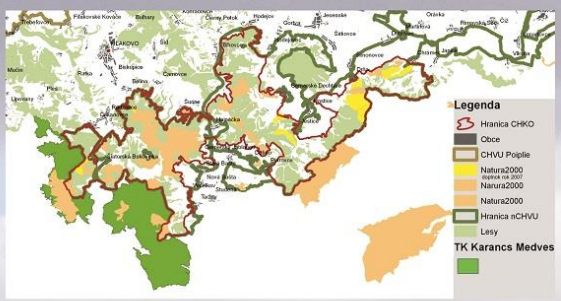

V rámci 10. výročia CHKO prebehlo slávnostné otvorenie NCH na Fiľakovskom hradnom vrchu.

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Cezhraničná spolupráca

CHKO Cerová vrchovina na Slovensku a TK Karancs-Medves v Maďarsku tvoria bilaterálne chránené územie so spoločnou hranicou cca 15 km.

Prvý pracovný seminár z 3.12.1991. Prehodnotené boli ročné výsledky Správy a vytýčené zásady spolupráce s odbornými zložkami ochrany prírody zo Slovenska aj z TK Karancs-Medves, s ktorou vznikla prvá písomná dohoda o spolupráci. Zľava: p. Bartucz – riaditeľ NP Bükk, F. Márton – vedúci TK Karancs-Medves, Kováč, G. Juhászová, Ing. Huňa – námestník riaditeľa ÚŠOP.

V rámci spolupráce v priebehu rokov 1991-94 dochádzalo k neoficiálny výmenným exkurziám a odbornej spolupráci medzi obidvoma pracoviskami na Slovensku a v Maďarsku.

Stretnutie na Kurinci, zľava: Ing. Bystriansky, Cs. Bystrianska, K. Gaálová, Kovács, F. Márton, P. Balázs, F. Varga.

Pseudokrasový seminár v Rimavskej Sobote, Gaálová, Ing. Hinková, F. Varga.

Jalovské vrstvy, exkurzia, zľava: F. Márton, J. Burkovský, D. Kerestúr, K. Gaálová, F. Varga, J. Kleinert.

Exkurzia na hrad Šalgó.

Hollókő, zľava: RNDr. A. Cvachová, RNDr. K. Gaálová, RNDr. I. Bozalková.

Na hranici oboch CHKO na Karanči.

V júli 1994 bola podpísaná dohoda o spolupráci medzi SAŽP Banská Bystrica a NP Bükk a začala sa oficiálna spolupráca.

Podpis vykonávacieho protokolu k dohode medzi NP Bükk a CHKO Cerová vrchovina. Zľava: Ing. J. Duska – riaditeľ NP Bükk, RNDr. M. Kassa – riaditeľ ŠOP SR.

Podpis vykonávacieho protokolu v Ipolytarnóci. Protokol podpísovali Ing. J. Duska a Ing. J. Mizerák.

Jednou z pravidelných aktivít bilaterálnej spolupráce je medzinárodná súťaž „Spoločne chráňme prírodu", ktorá je určená pre žiakov 2. stupňa ZŠ v území oboch CHKO (foto vľavo). Ďalšou aktivitou sú spoločné návštevy botanicky zaujímavých lokalít – napr. Karanč (foto v strede). Osobitnou časťou spolupráce sú cezhraničné projekty zamerané na výskum územia, mapovanie biotopov a druhov, vydávanie publikácií a propagačných materiálov. Exkurzia na NPR Pohanský hrad v rámci projektu HUSK TARNA (foto vpravo).

Novohrad-Nógrád geopark bol zaradený do Globálnej siete geoparkov v roku 2010, neskôr, v roku 2014 získal status UNESCO. *Novohrad-Nógrád UNESCO geopark* čiastočne zasahuje aj na územie CHKO Cerová vrchovina, preto je spolupráca s týmto združením intenzívna. Správa CHKO Cerová vrchovina spolupracuje s geoparkom na úrovni odborného poradenstva. V začiatkoch fungovania geoparku sa Správa CHKO podieľala na rôznych odborných seminároch. V súčasnosti je to aj spoluorganizovanie rôznych akcií a podujatí pre verejnosť a školy regiónu. V roku 2018 to bola prezentácia prírodných hodnôt v rámci revalidačnej návštevy expertov Globálnej siete geoparkov UNESCO.

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Činnosť Správy

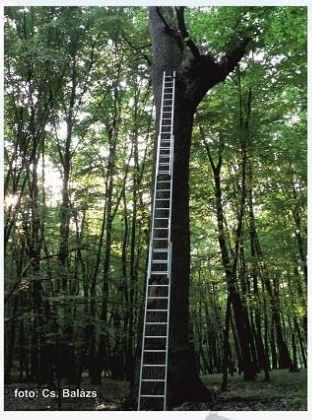
Správa CHKO Cerová vrchovina spolupracuje so širokým spektrom štátnych aj neštátnych organizácií, s odborníkmi z rôznych vedeckých inštitúcií, univerzít a vysokých škôl, ale aj s verejnosťou a samosprávou. Aktivity sú rôznorodé, v niektorých prípadoch je spolupráca len príležitostná, väčšinou sa však jedná o dlhoročnú pravidelnú spoluprácu. Keďže je týchto podujatí mnoho, vyberáme len niektoré.

Prekládka hniezda bociana bieleho v spolupráci so Stredoslovenskou distribučnou a.s. Realizuje sa vždy len po odbornom posúdení konkrétneho ohrozeného hniezda. Vo výnimočných prípadoch sa hniezdo prekladá na vhodnejšie miesto v blízkosti pôvodnej lokality.

Krúžkovanie bocianov čiernych v spolupráci s odborníkmi Slovenskej ornitologickej spoločnosti/ BirdLife Slovensko a členov dobrovoľnej stráže prírody. Metódou krúžkovania jedincov a spätných odčítaní krúžkov je možné zistiť údaje o výskyte druhu počas zimovania, migrácie či hniezdenia.

Od roku 2004 Správa CHKO Cerová vrchovina realizuje ekovýchovný program BOCIAN v spolupráci s Východoslovenským múzeom v Košiciach. Program je určený pre žiakov základných škôl a okrem výtvarnej a literárnej súťaže sa školy môžu zapojiť aj do celoročného pozorovania bocianich hniezd. Následne svoje pozorovania prezentujú na slávnostnom vyhodnotení.

Výskum dvojkrídleho hmyzu (Diptera) uskutočnený odborným kolektívom: RNDr. Jindřich Roháček, CSc. zo Slezského zemského múzea, Doc. RNDr. Ján Ševčík, PhD. zo Slezského zemského múzea a Ostravskej univerzity a Mgr. Michal Tkoč z Národního múzea Praha.

Výskum rovnokrídlovcov (Orthoptera) v spolupráci Ústavom ekológie lesa Slovenskej akadémie vied, Zvolen – výskum druhov v závislosti rozdielnej nadmorskej výšky lokality na Karanči a na Siatore. Na fotkách: RNDr. Anton Krištín, DrSc. a Mgr. Peter Tuček , kobylka počerná slovenská (*Pholidoptera aptera*) (vpravo).

Výskum mlokov v spolupráci Bükki Nemzeti Park Igazgatóság (BNPI). Počas výskumu bol potvrdený recentný výskyt druhu mloka podunajského v blízkosti CHKO Cerová vrchovina. Na fotke Harmos Krisztián, Lantos István a Judik Béla.

V Rimavskej Sobote sa pri príležitosti Svetového dňa biodiverzity pravidelne podieľame na prezentácii CHKO Cerová vrchovina.

Zber semien vybraných druhov bylín pracovníkmi Národného poľnohospodárskeho a potravinárskeho centra, Génovej banky SR prebiehal aj na území Cerovej vrchoviny. Zozbierané semená sú určené na archiváciu a analýzu obsahových látok liečivých rastlín, ako aj ďalší výskum.

Dlhoročná je aj spolupráca s Novohradským múzeom v Lučenci, predovšetkým celodenné podujatia pri príležitosti Dňa Zeme v apríli, Noci múzeí a galérií v máji, ako aj prezentácia prírodných hodnôt vybraných území počas Svetového dňa turizmu v septembri a októbri.

Každý rok pri príležitosti rôznych environmentálne významných dní organizujeme alebo sa podieľame na mnohých akciách a podujatiach pre školy i verejnosť. Zľava: Deň biodiverzity vo Fiľakove, odborný výklad počas turistického prechodu Cerovou vrchovinou, Deň Zeme v Lučenci.

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Činnosť Správy

Správa CHKO Cerová vrchovina je jednou z organizačných zložiek Štátnej ochrany prírody SR, ktorá je podľa Štatútu ŠOP SR osobitnou odbornou organizáciou s celoslovenskou pôsobnosťou zameranou najmä na zabezpečovanie úloh na úseku ochrany prírody a krajiny vrátane správy jaskýň podľa ustanovení zákona č.543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny a na úseku ochrany druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi (zákon CITES).

Úlohy Štátnej ochrany prírody sú vypísané v čl. 3 štatútu Štátnej ochrany prírody Slovenskej republiky, vydaného rozhodnutím ministra životného prostredia Slovenskej republiky z 5. decembra 2007 č. 76/2007 – 1. 8.

Dôležitou súčasťou je spracovanie odborných stanovísk a podkladov pre vyjadrenia a rozhodnutia orgánov ochrany prírody (okresné a krajské úrady, MŽP SR). Napríklad k výrubom drevín rastúcich mimo lesa, k územným a stavebným konaniam, k územným plánom, posúdeniu výskytu chránených živočíchov. Na fotografii: meranie a značenie drevín určených na výrub spolu so žiadateľom v k. ú. Drňa.

Monitoring druhov a biotopov európskeho významu je jednou z úloh, ktorým sa Správa CHKO Cerová vrchovina venuje každoročne. Na vybraných plochách, tzv. trvalých monitorovacích lokalitách (TML) v pravidelných intervaloch sledujeme a zaznamenávame stav týchto druhov a biotopov. Napr. monitoring biotopu európskeho významu 8220 Silikátové steny so štrbinovou vegetáciou.

Vykonávame kontroly dodržiavania zákona o ochrane prírody a krajiny, v prípade porušenia napr. nelegálneho výrubu, vyčíslyjeme spoločenskú hodnotu vyrúbaných drevín a krovín. Na fotografii: meranie parametrov pre výpočet spoločenskej hodnoty vyrúbaných drevín.

Chovná stanica pri Správe CHKO Cerová vrchovina je jednou z 20 štátnych zariadení, kde sa zabezpečuje starostlivosť o zranené chránené druhy živočíchov. Veľké množstvo živočíchov (najmä vtákov) uhynie a porani sa vo voľnej krajine na stavbách, pri ľudských činnostiach (napr. kolízie s dopravnými prostriedkami, na elektrických vedeniach a pod.). Po rehabilitácii niektoré jedince dostanú druhú šancu na život a vypúšťajú sa naspäť do voľnej prírody. Aktivitami realizovanými aj pri chovnej stanici našej správy sa snažíme zmierniť negatívny dopad tejto problematiky. Zľava: krúžkovanie bociana bieleho pred vypustením, vypúšťanie bociana bieleho a hendikepovaný jastrab krahulec.

Pracovníci Správy CHKO CV realizujú aj mapovanie biotopov, chránených druhov rastlín a živočíchov v rámci získavania podkladov k spracovaniu dokumentácie ochrany prírody (napr. projekty ochrany, programy starostlivosti, a pod.). Zľava: mapovanie xerotermných biotopov v rámci cezhraničného projektu HUSK TARNA s botanikom Správy NP Slovenský kras, k. ú. Chrámec, mapovanie vstavačovitých rastlín v k.ú. Janice, mapovanie lesných biotopov.

Každoročné stavanie migračných zábran pre obojživelníky popri cestnej komunikácii pri VN Hostice a zabezpečenie prenosu jedincov na reprodukčnú lokalitu. V posledných 15 rokov bolo prenesených 1000 až 8000 jedincov ropuchy bradavičnatej ročne. V budúcnosti by bolo efektívnejšie chrániť druh vybudovaním trvalých zábran a prechodov v cestnom telese.

Výskum veľkých šeliem – vlka dravého – realizovaný v rámci projektu Veľké šelmy 2. Jednou z aktivít je aj mapovanie výskytu – meranie parametrov stôp a odber vzoriek na genetickú analýzu pracovníkmi CHKO CV.

Úspešné vypustenie bobra vodného – najväčšieho hlodavca európskych vôd, ktorý uviazol v betónovej nádrži.

Každoročné vzdelávanie dobrovoľnej stráže prírody v rámci územnej pôsobnosti patrí k úlohám Správy CHKO. Exkurzia pri príležitosti školenia stráže prírody v roku 2018, kde sa zúčastnili kolegovia z celého Slovenska.

Označovanie chránených území, zľava obvodové značenie v PR Steblová skala, označenie územia európskeho významu SKUEV 0362 Pieskovcové chrbty.

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Sopky

Vulkanická aktivita sa v Cerovej vrchovine prejavila v 3 etapách. Žeravá magma z vrchného plášťa Zeme vystupovala po hlbokých zlomoch následkom roztiahnutia a stenčenia zemskej kôry.

Prvá etapa sopečnej činnosti sa prejavila výstupom horúceho sopečného oblaku z neznámej sopky pred 19 miliónmi rokov. Dnes z neho zostala miestami až 17 m hrubá vrstva ryolitového tufu v západnej časti Cerovej vrchoviny.

Sopečný oblak vyváľal a zakryl stromy i rastliny. Mučínska jaskyňa sa vytvorila vyvetrávaním zuhoľnateného stromu v ryolitových tufoch. Dodnes sa v nej nachádzajú zuhoľnatené konáre a odtlačky listov.

Schéma výstupu magmy z vrchného zemského plášťa.

Sopečný oblak v súčasnosti.

V druhej etape, pred 14 miliónmi rokov, vystúpila žeravá andezitová magma v oblasti Šiatorskej Bukovinky, avšak stuhla v hĺbke skôr, než sa dostala na zemský povrch. Prepálila pritom nadložné pieskovce. Odkryla sa len následkom erózie vo štvrtohorách.

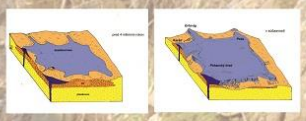

Andezity obsahujú granáty a hydrotermálne minerály ako zeolity a aragonity.

Karanč vďaka odolnosti andezitu tvorí najvyšší vrch Cerovej vrchoviny (725 m n. m.).

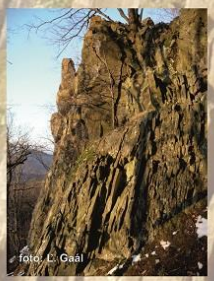
V tretej etape, pred 0,4 až 5 miliónmi rokov, zachvátila Cerovú vrchovinu najrozsiahlejšia sopečná činnosť. Vznikali lávové prúdy a vytvárali sa sopky dvojakého typu: vysoké troskové kužele a nízko položené maary s krátermi, v ktorých sa udržiavala voda v podobe kráterového jazera. Vďaka hlboko sa zarezávajúcim povrchovým tokom sa bazaltové útvary v súčasnosti nachádzajú v najvyšších častiach kopcov. Vznikol tak obrátený reliéf: bývalé doliny (vyplnené bazaltovou lávou) v súčasnosti predstavujú hrebene a na miestach bývalých pieskovcových hrebeňov sú teraz doliny.

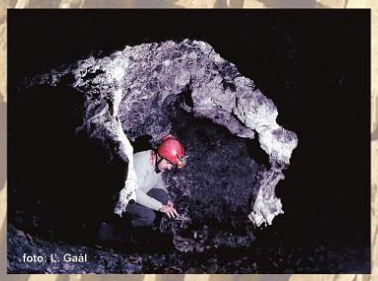

Vznik obráteného reliéfu na príklade Pohanského hradu.

Troskový kužeľ Pohanského hradu takmer úplne podľahol erózii, no zachovala sa náhorná plošina bývalého lávového pokrovu, na okrajoch s pôsobivými skalnými útvarmi, rozsadlinovými jaskyňami a kamennými moriami.

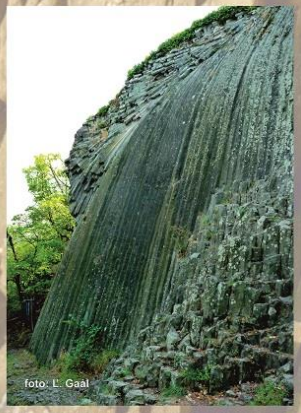

Na troskovom kuželi Ragáča sa zachovali bývalé bazaltové žily a jedinečné sopečné jaskyne vytvorené výbuchmi vulkanických plynov.

Na Belinských skalách sa zosúvali bazaltové stĺpy a vznikali rozsadlinové jaskyne. Zvetrávaním bazaltových dosiek sa vytvorili zaujímavé útvary, napr. „dračie zuby".

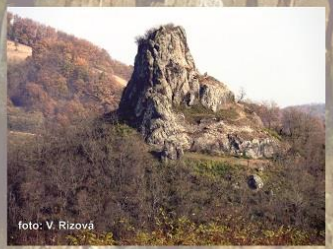

Pomalým chladnutím lávy na okraji kráteru sa na Šomoške vytvárali unikátne ohnuté bazaltové stĺpy.

V kráterovom jazierku maarovej sopky Kostnej doliny sa zachovali 3 milióny rokov staré kosti stavovcov.

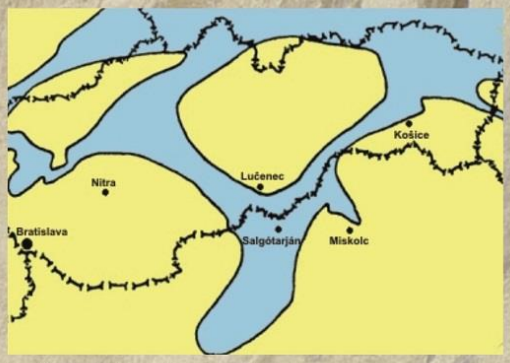
Ostro vystupujúce bralá v Hajnáčke a v Šuriciach pôvodne predstavovali sopúchy vulkánov.

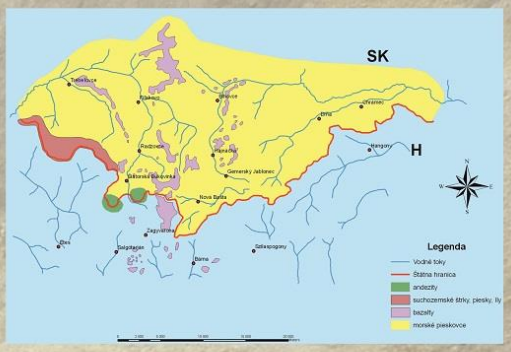
30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Pieskovce

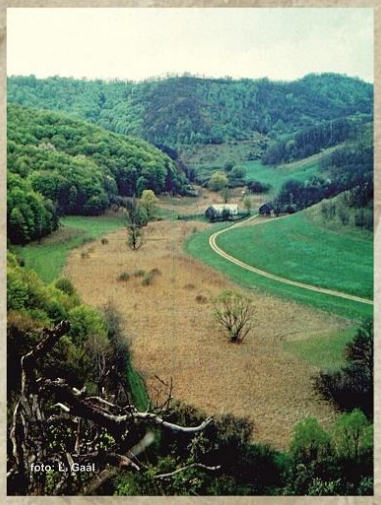
Pieskovce vytvárajú svojrázne členitý reliéf Cerovej vrchoviny s ostro vystupujúcimi vŕškami a malebnými dolinami. Pôvodne sa usadili na dne teplého a plytkého mora Paratethys v podobe plážových pieskov pred 20-21 miliónmi rokov (spodný miocén, treťohory). Celková hrúbka pieskovcov Cerovej vrchoviny je okolo 200 m.

Rozšírenie treťohorného mora Paratethys.

Pieskovce tvoria prevažnú časť Cerovej vrchoviny.

Charakteristická pieskovcová dolina pri Chrámci.

Drniansky chrbát vybiehajúci do Rimavskej kotliny.

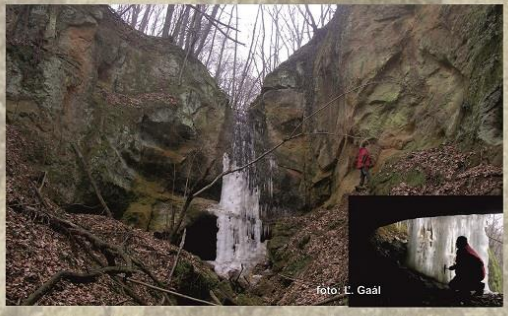
Pieskovce v mnohých častiach Cerovej vrchoviny vytvárajú zaujímavé a prírodo-vedecky hodnotné tvary.

Šikmé zvrstvenie v hornej časti pieskovcového súboru vzniklo častou zmenou morských prúdov (Prírodná pamiatka Jalovské vrstvy pri Drni).

Rozpúšťaním schránok lastúrnikov a následnou rovnomernou cementáciou okolitých pieskovcov vznikli pieskovcové gule (Prírodná pamiatka Lipovianske pieskovce).

Na tvrdších pieskovcových laviciach sa vytvorili občasné vodopády, ktoré v zime poskytujú nevšednú scenériu.

Po ústupe mora v primorských nížinách vznikali močiare, v ktorých sa vytvárali hnedouhoľné sloje (Prírodná pamiatka Čakanovský profil).

CHRÁNENÁ KRAJINNÁ OBLASŤ CEROVÁ VRCHOVINA

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

ŠTÁTNA OCHRANA PRÍRODY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Skaly a piesky

V Cerovej vrchovine nachádzame niekoľko typov biotopov viazaných na skaly a piesky. Sú roztrúsené v území v menších fragmentoch, avšak svojou špecifickou druhovou skladbou spestrujú celé územie. Skalné a sutinové biotopy sú v Cerovej vrchovine ohrozené predovšetkým možnou ťažbou kameňa. Často sú však atakované aj nedisciplinovanými návštevníkmi, ktorí sa pohybujú mimo vyznačených chodníkov a svojim pohybom spôsobujú eróziu, vnášajú nepôvodné alebo burinové druhy. V budúcnosti bude potrebné preskúmať vplyv zveri na tieto biotopy. Hlavne podiel na erózii má raticová zver.

foto: R. Jurecek

Užovka hladká (*Coronella austriaca*) je menší druh hada s výraznou kresbou na tele. Verejnosť si ju preto často pomýli s vretenicou obyčajnou (*Vipera berus*), ktorá sa však v území nevyskytuje. Obľubuje výslnné trávnato-skalnaté stráne.

foto: Cs. Balázs

Jašterica múrová (*Podarcis muralis*) je druh jašterice viazaný na skalné biotopy (prirodzené skalné biotopy, ale aj skalné biotopy antropického pôvodu, kameňolomy, zrúcaniny hradov a pod.). Z dôvodu mozaikovitého výskytu skalných biotopov je aj jej výskyt v území len mozaikovitý.

foto: V. Rizová

Skalnice (*Sempervivum* sp.), alebo skalné ruže sú výrazným druhom v biotopoch silikátových skalných stien so štrbinovou vegetáciou. Zhrubnuté, dužinaté listy, ktoré sú adaptáciou na nedostatok vlahy na skalách.

foto: E. Belanová

Skalné steny a štrbiny osídľuje aj niekoľko druhov papradorastov napr. slezinník červený (*Asplenium trichomanes*). Väčší podiel vo vegetácii skalných biotopov majú rôzne druhy machov a lišajníkov.

foto: M. Pélová

Skoro na jar kvitnúci kosatec nízky (*Iris pumila*) je druhom skalných stanovíšť. Vyskytuje sa v dvoch farebných variáciách. V súčasnosti pozorujeme dramatický úbytok kvitnúcich jedincov pravdepodobne spôsobený ohryzom lesnou zverou.

foto: V. Rizová

V skalných štrbinách ojedinele nájdeme aj druh európskeho významu—poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*). Kvitne skoro na jar, pred rannými mrazmi sa chráni hustými chĺpmi.

foto: E. Belanová

Medzi skalné biotopy zaraďujeme aj vegetáciu skalných morí. Kamenné moria v Cerovej vrchovine majú rôzny vzhľad aj pôvod. Na obrázku vľavo je kamenné more pod hradom Šomoška—čiastočne antropogénneho pôvodu, ale v území Pohanského hradu je až 11 kamenných morí, ktoré vznikali bez vplyvu človeka. Vegetácia ich okolia býva druhovo aj početne chudobná. Nestabilnému povrchu sú prispôsobené hlavne koreňové systémy javorov a líp.

foto: J. Kornan

Výr skalný (*Bubo bubo*) je náš najväčší druh sovy. V území hniezdi ojedinele, obýva najmä kameňolomy. Čo sa týka potravy nie je vyberavý. Jeho potravu tvorí pestré spektrum živočíchov vyskytujúcich sa v širšom okolí hniezdiska. Často sú to potkany či ježe, ale aj líščatá, myšiarky alebo aj menšie druhy sov. Mortalita je vysoká najmä u mláďat. Veľa jedincov uhynie na nevhodne odizolovaných elektrických stĺpoch.

foto: T. Flajs

Uchaňa čierna (*Barbastella barbastellus*) je hlavne v letných mesiacoch typickým druhom starých štruktúrovaných lesov. Letný úkryt má často pod odstávajúcou borkou starých stromov. Zimuje v štôlňach, skalných štrbinách, ale aj v dutinách stromov.

foto: E. Belanová

Pieskovcové lavice vystupujú na povrch na viacerých lokalitách v Cerovej vrchovine, napr. v k. ú. Drňa - lokalita Biriň—súčasť NATURA 2000. Vegetácia pokrýva povrch len čiastočne, porasty sú riedko zapojené, nájdeme tu hlavne pionierske biotopy s druhmi osídľujúcimi najplytšie pôdy. Tieto druhy pripravujú povrch pre uchytenie ďalších druhov, napr. tráv a bylín.

foto: E. Belanová

Priamo na povrchu pôdy môžeme vidieť rásť aj lišajníky, napr. štítnatec (*Peltigera hymenina*). Lišajníky sú zložené organizmy a ich súčasťou je prepojenie húb a rias žijúcich v symbióze.

foto: V. Rizová

Včelárik zlatý (*Merops apiaster*) je pestro sfarbený vtáci druh, ktorý hniezdi najmä v kolmých pieskovcových stenách. Z hľadiska druhovej ochrany je v niektorých prípadoch vhodné erodovaný materiál odstraňovať a stenu „zakolmovať", aby sa k norám nedostali predátori. Nory si vyhrabáva hniezdny pár sám, dĺžka nôr je do 2 m a na jej konci je hniezdna komôrka. Potravu včelárika tvorí najčastejšie blanokrídly a dvojkrídly hmyz, vážky či motýle.

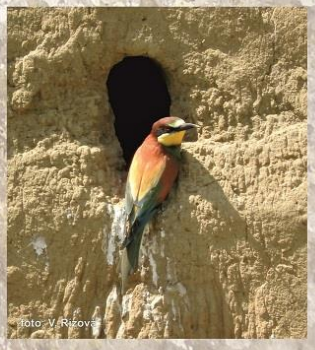

foto: V. Rizová

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Mokrade a vlhké lúky

Vegetácia močiarov a vlhkých lúk sa vyskytuje v území CHKO Cerová vrchovina predovšetkým vo vlhších dolinkách a na alúviách potokov, najmä v blízkosti Gortvy. Tečúce vody, pramene a stojaté vody poskytujú rastlinám a živočíchov rozličné podmienky pre život, a preto sa vzájomne líšia svojou druhovou skladbou. Stojaté vody sú reprezentované hlavne umelými vodnými nádržami – Janice, Hostice a Tachty, ale aj menšími rybníkmi či jazierkami. Mokrade nie sú len domovom pestrej škály vzácnej flóry a fauny, ale majú obrovský význam v boji proti suchu a dopadom klimatických zmien.

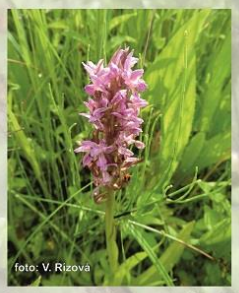

Porasty s vysokými ostricami a voľnou hladinou sú vhodným miestom rozmnožovania obojživelníkov ako ropucha bradavičnatá (*Bufo bufo*) (na obr. hore) ale aj skokanov štíhlych (*Rana dalmatina*) a iných druhov.

Kosatec žltý (*Iris pseudacorus*) je pomerne bežný druh vegetácie plytkých vôd, avšak v minulosti bol hojnejšie zastúpený. Na tomto príklade je pozorovateľný postupný úbytok mokraďových lokalít.

Skupina orchidei je na podmáčaných lúkach zastúpená vstavačovcom strmolistým (*Dactylorhiza incarnata*) (na obrázku), ale aj kruštíkom močiarnym (*Epipactis palustris*). Ich vývoj od vyklíčenia po vykvitnutie trvá niekoľko rokov, k životu potrebujú prítomnosť špecifických mykoríznych húb v pôde, s ktorými žijú v symbióze".

Lúky a mokrade sú loviskom bociana bieleho (*Ciconia ciconia*) a čierneho (*Ciconia nigra*), ale aj ďalších brodivých vtákov.

V tečúcich vodách môžeme vidieť raka riečneho (*Astacus astacus*), a ojedinele v niektorých zatienených lesných potokoch aj vzácny druh vážky *Cordulegaster bidentata*. Takéto potoky často lemujú vŕbovo-jelšové porasty.

Ohniváčik veľký (*Lycaena dispar*) je vzácnym obyvateľom vlhkých lúk a je zaradený k druhom európskeho významu. Jeho larvy žijú na niektorých vlhkomilných druhoch štiavca (*Rumex* sp.).

Tachtianske zosuvové jazierka v pramennej oblasti toku Gortva sú v Cerovej vrchovine ojedinelým prírodným výtvorom. Vznikli zosuvom priľahlých svahov, ktoré spôsobili zahradenie toku.

Vodné nádrže a rybníky sú sekundárnym vodným biotopom, ktorý obsadzujú rastlinné aj živočíšne druhy viazané na vodu. Jedným zo vzácnych druhov je šidielko *Erythromma viridulum*. Je teplomilným druhom vyskytujúci sa hlavne v stojatých vodách, najčastejšie s bohatým zastúpením plávajúcej vegetácie. Larvy využívajú ponorené časti rastlín ako úkrytu pred predátormi. Zvlečky po liahnutí nachádzame na vynorených častiach rastlín, pár desiatok centimetrov nad vodnou hladinou. Dospelce lietajú veľmi blízko vodnej hladiny, niekoľko metrov od brehu, kde kladú svoje vajíčka do rastlinných tkanív.

Leknovec štítnatý (*Nymphoides peltata*) je chránenou vodnou rastlinou, avšak v území CHKO Cerová vrchovina sme zaznamenali len tzv. splanený výskyt. Tento druh je často využívaný ako okrasná vodná rastlina ponúkaná v záhradníckych centrách.

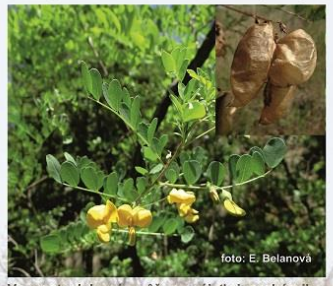
Bučiačik močiarny (*Ixobrychus minutus*) hniezdi na vodných nádržiach s rozsiahlou brehovou vegetáciou najmä porastov trste a pálky. Je cieľovým druhom územia CHVÚ Cerová vrchovina-Porimavie.

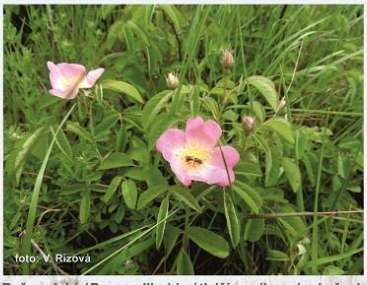
30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Suchoteplomilné biotopy

V Cerovej vrchovine nachádzame pestrú mozaiku nelesných biotopov. Na pieskoch sú najrozšírenejšie xerotermné (sucho-teplomilné) pasienky (v minulosti extenzívne – pravidelne, avšak nie celoplošne využívané). Pomalý vývoj xerotermných opustených pasienkov často smeruje k porastom borievky obyčajnej. Práve na takýchto lokalitách je vysoká koncentrácia chránených a ohrozených druhov. Najväčším ohrozením je zarastanie lokalít z dôvodu nedostatočného obhospodarovania, ale aj nevhodné spôsoby obhospodarovania, hlavne pravidelné mulčovanie travinno-bylinných porastov. V súčasnosti je veľmi náročné dosiahnuť obojstranne výhodne podmienky obhospodarovania zo strany ochrany prírody a krajiny a samotných obhospodarovateľov, ktorí vykonávajú svoju činnosť podľa záväzkov platieb agro-environmentálnych schém.

V porastoch krovín môžeme nájsť aj mechúrnik stromovitý (*Colutea arborescens*). Jeho plody sú nafúknuté struky pripomínajúce mechúriky, z čoho aj pochádza jeho pomenovanie.

Ruža galská (*Rosa gallica*) je útlejším príbuzným bežnej ruže šípovej (*Rosa canina*). V minulosti bola využívaná pri šľachtení okrasných odrôd ruží.

Javor tatársky (*Acer tataricum*) je nápadný svojimi ružovkasto sfarbenými dvojnažkami a na javory netypickým celistvookrajovým listom.

Plody borievky obyčajnej (*Juniperus communis*) sú známe svojimi liečivými účinkami (napr. diuretické, dezinfekčné).V súčasnosti prebieha výskum využiteľnosti plodov borievky z tohto územia pre liehovarníctvo. V porastoch týchto ihličnanov, ale aj v ekotonových spoločenstvách môžeme nájsť výrazný druh kobylky- sedlovku bronzovú (*Ephippiger ephippiger*).

Nelesné orchidei ako vstavač vojenský (*Orchis militaris*)- na obrázku, ale aj vstavač purpurový (*Orchis purpurea*) a vstavač trojzubý (*Orchis tridentata*) sú atraktívnymi druhmi xerotermných stanovíšť. Krása ich niekedy ohrozuje. Bývajú vykopávané a presádzané do záhradiek, kde bez symbiotických mykoríznych húb nedokážu prežiť.

Na trnkových krovinách môžeme nájsť vzácne epifytické (rastúce na drevinách) lišajníky rodu bradatec (*Usnea* sp.). Zaznamenané sú druhy ako bradatec drsný (*U.filipendula*), bradatec srsnatý (*U. hirta*), bradatec chochlatý (*U. subfloridana*) a ďalšie.

Májka fialová (*Meloe violaceus*) je druh chrobáka, ktorý má v dospelosti charakteristický tvar tela so skrátenými krovkami, ktoré len čiastočne zakrývajú bruško. Vývoj májky je komplikovaný, larva má štyri larválne štádia, ktoré sa živia podľa veku (štádií) včelími vajíčkami, larvami a medom. Dospelá májka sa živí rastlinnou potravou. V nebezpečenstve vylučuje žltkastú jedovatú tekutinu.

Jašterica krátkohlavá (*Lacerta agilis*) sa živí rôznymi článkonožcami, napr. pavúkmi, motýľmi, rovnokrídlovcami. Samček má zelenú farbu s hnedým pruhom na chrbte, samička je hnedá. Samička kladie vajíčka pod skaly, do hrabanky, kopy raždia. V minulosti hojný druh medzi plazmi, za posledné desaťročie ubúda v dôsledku nevhodného, veľkoplošného spôsobu obhospodarovania travinno-bylinných biotopov.

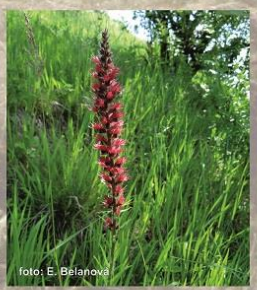
Suché stráne sú zdanlivo nevhodným miestom pre rast húb, avšak môžeme tu nájsť napr. smrčok jedlý (*Morchella esculenta*), ktorý je vysoko gastronomicky cenený.

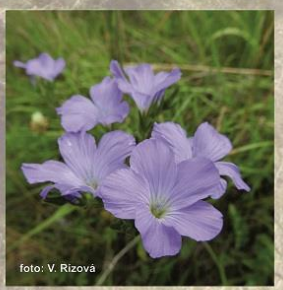
Hlaváčik jarný (*Adonis vernalis*) sa vyskytuje len v najvýchodnejšej časti územia, keďže je viazaný na vápnitý substrát. V súčasnosti je ohrozený sekundárnou sukcesiou. Lokalita postupne zarastá hlavne trnkou a agátom, ale nájdeme tu aj zaujímavý brest hrabolistý (*Ulmus minor*).

Poniklec lúčny český (*Pulsatilla pratnesis* subsp. *bohemica*) sa často vyskytuje na xerotermných svahoch rozstrúsene v celom území, preto sa stal aj námetom pre logo CHKO.

Hadinec červený (*Echium russicum*) je vzácny druh európskeho významu, ktorý má dvojročný životný cyklus. V území Cerovej vrchoviny sa v súčasnosti vyskytuje len na jednej lokalite.

Ľan chlpatý hladkastý (*Linum hirsutum* subsp. *glabrescens*) je panónsky subendemit, ktorý sa vyskytuje v populáciach spolu s ľanom chlpatým chlpatým (*Linum hirsutum* subsp. *hirsutum*), rozdiel medzi týmito poddruhmi je pre laika málo postrehnuteľný. Vyskytuje sa predovšetkým vo východnej časti CHKO, tvorenej pieskovcom.

V prípade dlhodobého zarastania vzácnych lokalít , pracovníci S-CHKO vykonávajú odstraňovanie náletov a odumretej travinno-bylinnej vegetácie vo vlastnej réžii. Lokalita Veľké kľčovisko pri obci Stará Bašta bola v minulosti viackrát takto ošetrená. V súčasnosti je na lokalite zabezpečené pravidelné obhospodarovanie užívateľom, avšak najvhodnejší spôsob – pasenie – nebolo obnovené.

Podobný bol aj prípad CHA Vinohrady, kde bola vykonávaná náhradná starostlivosť pracovníkmi S-CHKO. Situáciu na tejto lokalite komplikuje aj rozdrobenosť vlastníckych vzťahov a množstvo nevysporiadaných podielov. V súčasnosti je v širšom okolí zabezpečená pastva užívateľmi.

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Zachovanie pasienkov

Pasenie hospodárskymi zvieratami vytvára v krajine špecifický druh biotopu, ktorý obývajú špecializované druhy živočíchov a rastlín. V súčasnosti sa pasenie z krajiny čoraz viac stráca, čo je jednou z hlavných príčin rapídneho poklesu stavov sysľa pasienkového (*Spermophilus citellus*) a ďalších tzv. „pasienkových druhov" živočíchov. Ochrana týchto druhov je úzko prepojená s udržiavaním a obnovou pasenia v regióne. Kosenie je možno alternatívou, ktorá je však v suchých oblastiach ako Cerová vrchovina neekonomická, až na niekoľko lokálnych výnimiek. Ako náhrada obhospodarovania sú v súčasnosti využívané tzv. opatrenia minimálnej údržby, ktorých náplňou je sporadické odstraňovanie náletových drevín na trvalých trávnych porastoch.

Pasenie je nevyhnutné pre zachovanie priaznivého stavu nelesných travinno-bylinných biotopov. Prostredie Cerovej vrchoviny vyhovovalo predovšetkým chovu oviec. Plochy ležovísk, prípadne košariská je potrebné citlivo umiestňovať na plochách s nízkou biodiverzitou. Na obrázku je príklad kombinovanej pastvy pri Bizove.

Dudok chochlatý (*Upupa epops*) si potravu (koprofilný hmyz) zbiera na pasienkoch, často z výkalov hospodárskych zvierat. Hniezdi v dutinách stromov, v norách či v štrbinách budov.

Lajniak starostlivý (*Copris lunaris*) je ľahko určiteľný druh chrobáka obhospodarovaných pasienkov. Samček má na hlave typický „polmesiačikovitý roh". Živí sa výkalmi hospodárskych zvierat, larvy sa vyvíjajú v guľôčkach výkalov, ktoré sú zahrabané v pôde.

Viničiar čierny (*Lethrus apterus*) je ľahko určiteľný druh nelietavého chrobáka. Jeho typické znaky sú veľká hlava s mohutnými hryzadlami a hruď. S útlmom chovu hospodárskych zvierat sa jeho počty znižujú. Živí sa výhonkami rastlín. Dospelce vyhrabávajú dierky do piesčitej pôdy, kde samička kladie vajíčka.

Modráčik čiernoškvrnný (*Maculinea arion*) je veľký druh modráčika, ktorý sa najčastejšie vyskytuje na suchých travinno-bylinných biotopoch a krovinách, kde nevyhnutne potrebuje výskyt hostiteľskej rastliny materinej dúšky alebo pamajoránu obyčajného, ako aj výskyt dvoch druhov mravcov *Myrmica sabuleti* alebo *M. scabrinodis*. Dospelce kladú vajíčka na hostiteľské rastliny, húsenice v mraveniskách požierajú larvy mravcov. V posledných rokoch druh významne ubúda v dôsledku sukcesie pasienkov, alebo ich nevhodného, veľkoplošného spôsobu obhospodarovania.

Materina dúška (*Thymus* sp.) nie je osožná len pre motýle, ale aj pre ľudí ako liečivá bylina. Okrem nej sa na pasienkoch Cerovej vrchoviny často zbierajú ďalšie liečivé bylinky ako ľubovník bodkovaný (*Hypericum perforatum*), zemežlč menšia (*Centaurea minor*), repík lekársky (*Agrimonia eupatoria*) a ďalšie.

Stavy početnosti vstavača obyčajného (*Orchis morio*) prudko klesali po opustení pasienkov, dnes zostali zachované len na niektorých lokalitách. Tento druh má obrovskú farebnú variabilitu od fialovej cez ružovkastú až po bielu (albinizmus).

Pasienky sú dnes ohrozované aj šírením inváznych druhov rastlín. Na obrázku vľavo je ambrózia palinolistá (*Ambrosia artemisiifolia*), ktorá sa najčastejšie šíri po okrajoch poľných ciest a v okolí krmovísk. Na obrázku v strede je kvitnúca glejovka americká (*Asclepias syriaca*), ktorá je zapísaná v Zozname inváznych druhov vzbudzujúcich obavy Európskej únie. Na obrázku vpravo je odstraňovanie glejovky v spolupráci s miestnymi obyvateľmi Jestic, kde boli použité rôzne mechanické spôsoby odstraňovania.

Na suchých svahoch sa môžeme stretnúť s viacerými druhmi kavyľov (*Stipa* sp.). Najčastejšími sú kavyľ lvanov (*Stipa joanis*), kavyľ vláskovitý (*Stipa capillata*) a najzriedkavejší kavyľ pôvabný (*Stipa pulcherima*).

Kukučka večncová (*Lychnis coronaria*) sa nevyskytuje len v teplomilných dubinách, ale niekedy sa šíri aj na poľné úhory. Lokalita zachytená na obrázku je pri obci Petrovce.

Intenzívnym pasením alebo prehňaním dobytka často vzniká erózia pôdy, a tým ohrozenie biotopov hlavne z hľadiska šírenia inváznych a nepôvodných druhov rastlín. Vhodnejšie je pastvu rovnomerne rozložiť a trasy prehňania hospodárskych zvierat často meniť.

Chov oviec v minulosti dominoval, avšak v súčasnosti začali obhospodarovatelia uprednostňovať hovädzí dobytok, ktorý sa často sústredí len na údolné lokality.

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Lesy a ich ochrana

Lesné ekosystémy sú významnou súčasťou CHKO Cerová vrchovina. Súvislé lesné komplexy v západnej časti, cez zalesnené celky v centrálnej časti až po samostatné lesíky vo východnej časti dotvárajú charakteristický vzhľad CHKO. Lesné porasty v území CHKO Cerová vrchovina zaberajú plochu približne 10 265 ha - takmer 2/3 územia. Na lesnom pôdnom fonde sa nachádza 11 maloplošných chránených území, pričom v 4. stupni ochrany je to 19,93 ha a v 5. stupni ochrany 311,34 ha. Ochranné lesy v 4. a 5. stupni ochrany dosahujú celkovú výmeru 232,99 ha, lesy osobitného určenia 0,83 ha a hospodárske lesy predstavujú 85,19 ha. Ostatné lesné pozemky v 4. a 5. stupni ochrany zaberajú plochu 12,26 ha. Zastúpenie pôvodnej vegetácie v hospodárskych lesoch, ktoré tvoria väčšinu je pozmenené, respektíve narušené dlhodobým využívaním lesov na produkciu drevnej hmoty.

foto: archív CHKO

foto: archív CHKO

foto: V. Hrúz

Ťažisko rozšírenia plocháča červeného (*Cucujus cinnaberinus*) sú aluviálne lesy. Jeho vývoj prebieha vo vlhkom hnijúcom lyku. Dospelé jedince i larvy sa nim živia, aj keď larvy môžu byť príležitostne dravé.

foto: R. Jureček

Včelárovi lesnému (*Pernis apivorus*) vyhovujú teplejšie listnaté lesy. Hlavnú zložku jeho potravy tvoria osy a ich larvy.

foto: M. Péliová

foto: V. Hrúzová

Jedným z mnohých obyvateľov dubových lesov je aj mniška veľkohlavá (*Lymantria dispar*), ktorá je potravou pre mnohé druhy vtákov.

Lužné lesy

Časti pôvodných lužných lesov sa zachovali len ako fragment v prameništných častiach tokov. Pôvodné brehové porasty sú zastúpené jelšou lepkavou, menej vŕbami a spravidla s bohatou krovinovou etážou s bazou čiernou, kalinou, krušinou jelšovou, hlohom, svíbom, brslenom.

Pri úprave tokov častokrát dochádza k zmene biotopu, resp. narušeniu prírodných pomerov, preto sú zachovalé lokality s pôvodnou vegetáciou a charakterom veľmi vzácne.

Dubové a zmiešané dubové lesy

Zahŕňajú porasty s prevládajúcimi dubmi na najteplejších a najsuchších stanovištiach v 1. a 2. lesnom vegetačnom stupni, v kotlinách aj v 3. a 4. lesnom vegetačnom stupni.

V porastoch prevládajú duby (dub zimný, dub letný) s výraznejšou účasťou duba cerového, často z výmladkov. Zvyčajne je v týchto spoločenstvách bohato vyvinutá krovinná etáž zastúpená hlohom, drieňom, svíbom, trnkou, vtáčím zobom a brslenom. Z chránených druhov rastlín sa tu najčastejšie vyskytuje kukučka vencova (*Lychnis coronaria*).

foto: E. Belanová

V presvetlených dubinách nájdeme rôzne druhy z čeľade vstavačovité (Orchideacae) z ktorých najvzácnejších je modruška pošvatá (*Limodorum abortivum*). Známa je len z dvoch lokalít v CHKO

foto: V. Vongrej

Na dubové lesy je viazaná aj užovka stromová (*Elaphe longissima*). Je naším najdlhším hadom, niektoré jedince sú dlhé aj 150 cm.

Bukové lesy kvetnaté

V pôvodných porastoch v 3. lesnom vegetačnom stupni prevládal buk lesný nad dubom zimným a vtrúsene javor mliečny, hrab obyčajný, lipy, čerešňa. V súčasnosti sú tieto porasty v dôsledku hospodárenia často zmenené na výmladkové porasty duba, hrabu, agátu a ojedinele aj buka.

foto: M. Péliová

foto: M. Péliová

Z čeľade vstavačovitých rastie v Cerovej vrchovine viacero druhov, napr. prilbovka červená (*Cephalanthera rubra*)

foto: M. Péliová

Zaujímavým floristickým nálezom je ružová varieta kruštíka modrofialového (*Epipactis purpurata* var. *rosea*).

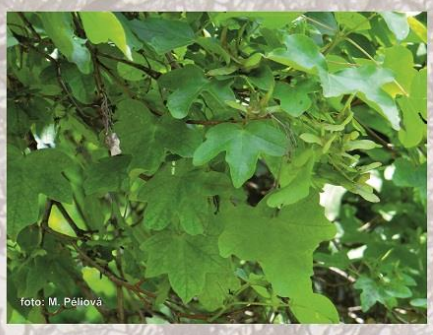
Dubovo – hrabové lesy

Zmiešané listnaté lesy s prevahou duba alebo hraba sa vyskytujú v 1. a 2. lesnom vegetačnom stupni.

Porasty s dubom zimným a hrabom, najčastejšie s primesou buka a ďalších drevín (javor poľný, čerešňa vtáčia, lieska obyčajná) rastú na rôznorodých geologických podložiach, hlbších pôdach s dostatkom živín. V území sa vyskytujú dva typy: Dubovo-hrabové lesy karpatské a dubovo-hrabové lesy panónske.

foto: V. Rizová

V dubovo-hrabových lesoch panónskych rastie nátržník drobnokvetý (*Potentilla micrantha*), listami sa podobá jahode. V CHKO Cerová vrchovina sa vyskytuje len na jednej lokalite a okrem nej sú na Slovensku v súčasnosti známe len 3 miesta jeho výskytu.

foto: M. Péliová

Lipovo – javorové sutinové lesy

Zriedkavo sa na pôdach s vyššou skeletnatosťou, na svahových, úžľabinových a roklinových sutinách vyskytujú spoločenstvá so zastúpením cenných listnáčov (lipy, javor mliečny a horský, na vlhkejších miestach jaseň štíhly).

foto: M. Péliová

30 rokov ochrany prírody v Cerovej vrchovine

Mŕtve drevo

Termín mŕtve drevo alebo mŕtva drevná hmota je vo svojej podstate nesprávny. V skutočnosti je odumreté drevo "oživené" obrovským množstvom organizmov.

Viac ako tretina lesných živočíchov a viac ako polovica druhov húb rastúcich v lesoch je priamo viazaná na mŕtve drevo v rôznom štádiu rozkladu. Nejde pritom o okrajovú skupinu druhov, naopak, na rozklade dreva sa v našich podmienkach podieľa zhruba 10 tisíc druhov živočíchov a 5 tisíc druhov húb a mikroorganizmov. Obrazné prirovnanie, že mŕtve drevo je živšie ako živý strom, tak vôbec nie je prehnané.

Lišajník diskovník múrový (*Xanthoria parietina*) rastie na skalách, múroch, odumierajúcich a suchých kmeňoch stromov a konároch.

Sírovec obyčajný (*Laetiporus sulphureus*) rastie na kmeňoch listnatých stromov.

Larvy fuzáča alpského (*Rosalia alpina*), ktorý je charakteristickým druhom bukových lesov, sa vyvíjajú v odumierajúcich stromoch a mŕtvom dreve.

Dutinové stromy

Dutina je priestor v kmeni, vzniká väčšinou prirodzenou cestou – rozkladom starého dreva za pomoci drevokazných húb a vplyvom počasia. Dutinové stromy majú obrovský význam pre zachovanie druhovej bohatosti lesných biotopov, predovšetkým ako hniezdne a reprodukčné biotopy vtákov, cicavcov a hmyzu.

Ďateľ bielochrbtý (*Dendrocopos leucotos*) si dutinu na hniezdenie vytesáva do suchých kmeňov a konárov.

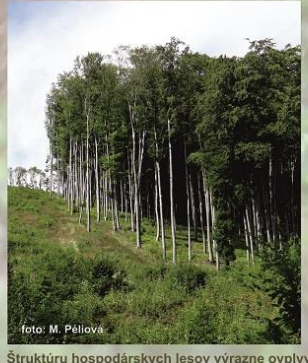

Ohrozenosť lesných biotopov

Lesné komplexy Cerovej vrchoviny sú charakterizované pomerne vysokým zastúpením porastov, ktoré v priebehu týchto desiatich rokov dosiahnu svoj rubný vek (cca 100 rokov). V najbližšom období budú obnovované, takže v území zostanú len mladšie porasty, v ktorých sa nezachová taká druhová bohatosť ako v starších lesoch. Približne štvrtinu všetkých lesov tvoria porasty do 40 rokov ako výsledok ťažieb v nedávnej minulosti. Preto je v súčasnosti najväčšou hrozbou pre zachovanie priaznivého stavu biotopov legálna ťažba dreva spolu s nástupom nepôvodných druhov drevín ako sú napríklad agát biely a pajaseň žliazkatý.

Pajaseň žliazkatý (*Ailanthus altissima*) je na Slovensku nepôvodným druhom. Značne obmedzuje rast okolitých drevín.

Štruktúru hospodárskych lesov výrazne ovplyvňuje ťažba dreva.